

Zachowania językowe u dzieci ze spektrum autyzmu.

Zdrowe dziecko przyswaja sobie mowę bardzo wczesnie. Już w wieku kilku miesięcy przejawia możliwość zarówno rozumienia mowy, jak również artykułowania dźwięków. w przeciwieństwie do wczesnego rozwoju dzieci zdrowych, wiele dzieci autystycznych nie jest w stanie wyprodukować mającej znaczenie wokalizacji w okresie pierwszych dziesięciu lat życia, a czasem nawet w wieku dojrzałym. Spośród całej populacji osób autystycznych około 30% w ogóle nie mówi.

W Polsce jest ponad 400 tysięcy dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.

Liczba ta stale rośnie. Zaburzenia te zostały opisane dość dokładnie, Polska może się pochwalić dość skutecznym systemem diagnozowania, wspomagania rozwoju i kształcenia specjalnego.

Co to jest autyzm?

Objawy autyzmu to problemy w interakcjach społecznych i komunikacji oraz ograniczone i powtarzające się wzorce zachowań, zainteresowań lub czynności (tzw. triada autystyczna). Autyzm wczesnodziecięcy to zespół zaburzeń rozwoju związanych z wrodzonymi dysfunkcjami układu nerwowego, o skomplikowanej, wieloczynnikowej etiologii. Wszystkie symptomy autyzmu najsilniej objawiają się przed trzecim rokiem życia, jednak już u niemowląt i dzieci tuż po drugim roku życia można zaobserwować wczesne objawy tego spektrum.

U dzieci z autyzmem mogą występować różne zaburzenia dotyczące wielu sfer funkcjonowania. Wśród symptomów zaznacza się brak emocjonalnego kontaktu z innymi osobami, fascynacje pewnymi przedmiotami i widoczna sprawność w manipulowaniu nimi, rutynowe i stereotypowe zachowania, obsesyjne pragnienie niezmienności otoczenia, wynikające z wysokiego poziomu lęku, oznaki braku umiejętności odczytywania i dostrzegania intencji innych osób. Odbieranie wszystkich wypowiedzi dosłownie, trudności w rozpoczęciu rozmowy, w odbiorze żartu, adekwatnym zareagowaniu, powodują szereg nieporozumień, które wynikają nie ze złych intencji dzieci autystycznych, tylko z braku kompetencji. Mowa ma zasadniczy wpływ na funkcjonowanie społeczne dziecka. Obserwowany brak skłonności do nawiązywania więzi emocjonalnej u dzieci jest przyczyną trudności w przyswajaniu sobie przez nie zdolności językowych.

Moim zadaniem w niniejszym opracowaniu jest przybliżenie Państwu nie wszystkich symptomów ujawniających potwierdzenie diagnozy zaburzeń ze spektrum autyzmu, tylko zachowań językowych u tych dzieci.

Mowa u dzieci z autyzmem – deficyty ilościowe.

Problemy w komunikacji są jednym z najważniejszych symptomów zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Komunikacja, zarówno w potocznym, jak i naukowym rozumieniu, wiąże się z wymianą informacji. Jest zwrotem ku drugiej osobie, przez co objawia swój społeczny, międzyludzki

charakter. u podstaw problemów, z jakimi mierzą się autystyczne dzieci, nie leży wyłącznie brak motywacji czy niechęć do mówienia. Źródłem są bowiem trudności ze zrozumieniem, do czego służy komunikacja. Problemem są także ograniczone umiejętności niezbędne do wykorzystania komunikacji w kontaktach społecznych. Nie istnieje niestety jeden, spójny obraz ilustrujący, na czym polegają i jak przebiegają zaburzenia komunikacji u dzieci z autyzmem. Niektóre dzieci w ogóle nie posługują się mową, inne potrafią wykorzystywać ją do komunikacji. Dzieci z wczesnym rozwojem autyzmu, czyli do 12 miesiąca życia, u których nieprawidłowości ujawniają się już w okresie noworodkowym, kiedy dziecko nie reaguje na głos matki, nie używa swojego głosu w celu zwrócenia na siebie uwagi, nawiązania kontaktu społecznego i wyrażania emocji ani nie podejmuje prób komunikacji niewerbalnej, nie dostarczają danych świadczących o braku skłonności do zabawowych interakcji. Rozwój mowy werbalnej u dzieci z autyzmem jest na niższym poziomie niż funkcje niewerbalne. w rozwoju mowy werbalnej u tych dzieci można stwierdzić bądź całkowity brak wykształcenia mowy, opóźnienie, regres, bądź zahamowanie w jego przebiegu. u części z tych dzieci mowa może nie rozwinąć się wcale, dzieci te pozostaną mutystyczne (milczące). w tych przypadkach trudno zorientować się, na jakim poziomie kształtuje się zdolność do rozumienia. u niemowląt autystycznych obserwowano znaczne ograniczenie typowych dla wieku wokalizacji, zminimalizowanie towarzyszącym wokalizacjom gestów, ruchów ciała, mimiki. Gaworzenie nie wiązało się z obecnością lub pojawieniem się bliskiej osoby. Dwu, trzy letnie dzieci mają duże trudności w rozumieniu mowy: nie wykonują najprostszych poleceń, nie potrafią podać odpowiednich przedmiotów, o które się je prosi. Nie nazywają osób ani obiektów, nie wskazują na przedmiot, który je interesuje. Nie potrafią poprosić o zabawkę, ulubione jedzenie ani powiedzieć najbliższemu, dlaczego płaczą. Sprawiają wrażenie, jakby nie słyszały i nie były zainteresowane kontaktem z innymi.

Mowa u dzieci z autyzmem – deficyty jakościowe

1. Opóźnienie lub całkowity brak rozwoju mowy (którym nie towarzyszą próby skompensowania braków mowy za pośrednictwem alternatywnych sposobów (kanałów) komunikowania się jak: np. mimika lub gesty).
2. u osób posługujących się mową – wyraźne zaburzenie zdolności do inicjowania i podtrzymywania rozmowy.
3. Używanie języka w sposób stereotypowy (schematyczny), z powtórzeniami.
4. Brak zróżnicowanego, spontanicznego udawania w trakcie zabawy, lub społecznych zabaw naśladowczych, adekwatnych do poziomu rozwoju.

W przypadku osób z autyzmem mówi się o nieharmonijnym rozwoju mowy.

Przejawia się on częstymi regresami, czyli utratą nabytych już sprawności lub zatrzymaniem i brakiem dalszego rozwoju mowy. Często pierwsze słowa wypowiedane są dopiero około 4 -5 roku życia, a pierwsze dwuwyrazowe zdania w wieku 6 -7 lat. Niektóre dzieci są zdolne do przyswojenia sobie dużej liczby słów i mowa bywa płynna.

Ocena poszczególnych poziomów mowy

Na poziomie artykulacyjnym

Ze względu na opóźnienie nabywania kompetencji językowej, pojawiają się liczne odstępstwa od normy, choć nie jest to standard. Struktura słów bywa niezachowana, występują uproszczenia grup spółgłoskowych, elizje tzw. opuszczanie pierwszych lub ostatnich głosek lub sylab w wyrazie, substytucje (zamiany) głoskowe. w wielu przypadkach mimo opóźnionego rozwoju mowy, zaobserwować można prawidłową realizację fonetyczną. Dziecko z autyzmem mówi monotonicznie, mechanicznie, nie używa prozodii (rytm, akcent, intonacja). Ton głosu dziecka może mieć także wydźwięk pytający. Charakterystyczne jest dla nich nieliczenie się z tym, w jaki sposób są odbierane przez inne osoby.

Na poziomie leksykalnym (słownikowym)

U dzieci z autyzmem, które uzyskały kompetencję językową, rejestruje się przewagę słownictwa konkretnego, głównie są to rzeczowniki i czasowniki. Mniej jest słownictwa określającego, takiego jak przymiotniki i liczebniki. Znamionym jest także brak zaimków osobowych, dzierżawczych oraz zaimków wskazujących i przyimków. Często mówiąc o sobie używają imienia ale też mówią o sobie w drugiej czy trzeciej osobie lub używają zaimka. Dotyczy to przede wszystkim zaimka osobowego „ja”, który bywa zamieniany zaimkiem „ty” albo „on”. Dołączyć do tego można neologizmy, które zaskakują swoją oryginalnością i świadczą o racjonalnych zasadach, na podstawie których są tworzone i wykorzystywane w rozmowie. Mowa dziecka autystycznego jest zazwyczaj stereotypowa. w ich wypowiedziach pojawiają się ciągi tych samych zwrotów i słów. Dzieje się tak, ponieważ dziecko nie chłonie informacji napływających do niego ze środowiska. Dzieci te zwykle nie opowiadają, nie komentują, nie wyrażają opinii w sposób spontaniczny. Nie odnoszą się do własnych przeżyć, nie dzielą się własnymi doświadczeniami, nie łączą sytuacji podobnych, nie wnioskuje, wykazują deficyt w zakresie myślenia przyczynowo-skutkowego. Duże trudności sprawiają im zapewne również odbiór i rozumienie intencji rozmówcy na płaszczyźnie rozróżniania poszczególnych aktów mowy.

Na poziomie syntaktycznym (gramatycznym)

Wypowiedzi zwykle charakteryzują się niskim poziomem skomplikowania, zazwyczaj są to wypowiedzi uproszczone, przy użyciu „wyrazu-klucza”. Nierozzerwalnie związany jest z tym poziom fleksyjny (odmiana wyrazowa), na którym dochodzi do licznych agramatyzmów. Wyrazy najczęściej występują w formie mianownika oraz bezokolicznika. Występują problemy z użyciem pozostałych kategorii gramatycznych, takich jak czas, rodzaj i liczba mnoga. Trudności w opanowaniu struktur gramatycznych powodują niepoprawne budowanie zdań oraz formułowanie dłuższych wypowiedzi.

Na poziomie pragmatycznym

Największymi deficytami dzieci autystycznych jest brak komunikowania się z rówieśnikami, brak zdolności do naprzemiennego wypowiedzania się, co rzutuje na umiejętność prowadzenia i inicjowania rozmowy. Dzieci te nie zawsze potrafią używać odpowiednio języka w danym kontekście sytuacyjnym. Innym objawem autyzmu są stereotypie słowne, czyli słowa lub zdania wypowiedziane (samorzutnie lub w odpowiedzi na pytania) zawsze w sposób niemal identyczny, przez co jakby zautomatyzowany. Wiążą się one z zaburzeniami toku i treści myślenia i służą jako forma autostymulacji. Często dzieci te nie rozumieją metafor, przenośni, ironii, sarkazmu. Oprócz mowy stereotypowej występuje także powtarzanie słów, tekstów reklam, piosenek, sloganów. Są to tak zwane echolalie, czyli niepotrzebne powtarzanie zwrotów bądź słów usłyszanych z otoczenia. Echolalia dotyczy około 70% dzieci z autyzmem.

Echolalie można podzielić na czas w jakim ona występuje na trzy kategorie.

1. Echolalia bezpośrednia (natychmiastowa) – powtarzanie wyrazów, fraz, dźwięków natychmiast po ich usłyszeniu.

2. Echolalia pośrednia, odroczone – cała zasłyszana treść np. fragmentów bajek lub reklam zostaje powtórzona po pewnym czasie (kilka minut, tydzień, miesiąc a nawet kilka lat). w tym przypadku mowa dziecka nie jest związana z kontekstem, jest więc mową nieprawidłową, nie mającą charakteru komunikacyjnego.

3. Echolalia łagodna lub funkcjonalna – powtarzane wyrazy związane są z sytuacją lub zainteresowaniem dziecka, używane adekwatnie do sytuacji i pozwalają na prowadzenie prostego dialogu.

Echolalia może nasilać się w sytuacjach nowych dla dziecka, gdy następuje zmiana otoczenia lub pojawia się nieznaną osobą. Należy jednak podkreślić, że normalny rozwój mowy zawiera fazę powtarzania zasłyszanych zwrotów, której szczytowy okres przypada na wiek około 30 miesięcy. Echolalia utrzymująca się po ukończeniu trzeciego, czwartego roku życia uznawana jest za patologiczną.

Specyficzną cechą mowy w autyzmie jest też kompulsywne zdawanie pytań. Autysta zafiksowany czyli nadmiernie skoncentrowany na jakimś temacie powtarza wielokrotnie te same pytanie sprawiając wrażenie, jakby nie słyszał lub nie rozumiał udzielanych mu odpowiedzi.

Na poziomie pozawerbalnym

Komunikacja charakteryzuje się brakiem umiejętności kompensowania deficytów mowy czynnej. Niezrozumienie funkcji komunikacji pociąga za sobą brak świadomości, że aby coś otrzymać, należy najpierw wyrazić swoją potrzebę. Osoby z autyzmem rzadko wykorzystują: gesty, ruchy głowy (kiwnie głową jako „tak” oraz przeczenie głową na „nie”, wokalizacje, mimikę (w tym także uśmiech), kontakt wzrokowy. w zamian za brak gestu wskazującego pojawia się używanie ręki osoby dorosłej jako narzędzia właśnie do wskazywania i komunikowania podstawowych, fizycznych zwykle potrzeb. Dzieci te mają także trudność w odbieraniu sygnałów, które docierają do nich drogą pozawerbalną. Wiadomo, iż już około 10-tygodniowe niemowlęta potrafią właściwie reagować na emocje innych osób wyrażane za pomocą mimiki. Maluchy mają także umiejętność odpowiedniego reagowania na nie poprzez

okazanie reakcji, np. okazania radości wobec kogoś, kto się do nich uśmiecha, przerażenia, gdy twarz wyraża złość.

Tej zdolności brakuje dzieciom z autyzmem. Trudność ze zrozumieniem czyjegoś wyrazu twarzy i znaczenia, jaki on niesie, poważnie zubaża doświadczenia płynące z jego analizy.

Zakończenie

Mowa u dzieci z autyzmem już od najmłodszych lat może przejawiać symptomy, które świadczą o jej zaburzeniach. Rodzice, obserwując swoją pociechę, powinni zwracać uwagę, czy w wieku kilku miesięcy reaguje na głos matki, używa swojego głosu, by zwrócić czyjąś uwagę na siebie wyraża emocje. u kilkulatek występują trudności w rozumieniu mowy, stąd też nie wykonują poleceń, które są do nich kierowane. Ponadto nie nazywają obiektów, ani osób, nie potrafią poprosić o zabawkę czy jedzenie, gdy są głodne. Sprawiają wręcz wrażenie, jakby nie słyszały i nie były zainteresowane żadnym porozumiewaniem się drugą osobą. Zdrowe dziecko w dużym stopniu wykorzystuje intuicję językową, która pomaga mu poruszać się w świecie reguł języka. Dziecko autystyczne tego nie potrafi. Ucząc je widzimy jak trudny jest język polski!. Wszystkie umiejętności językowe, które prawidłowo rozwijające się dziecko nabywa w toku rozwoju bez szczególnych zabiegów ze strony najbliższych, dziecko z autyzmem nabywa ciężko pracując, przy dużej pomocy rodziców i terapeutów. Tylko poddawane terapii dziecko autystyczne może nabyć kompetencji językowej.

Elementy terapii logopedycznej u dzieci autystycznych:

1. Usprawnianie procesu komunikacji niewerbalnej, która daje dziecku możliwość realizowania swoich intencji i osiągnięcia celów.

- Kształtowanie ogólnych zdolności naśladowczych (zdolności naśladowania gestów i percepcji znaków słownych).
- Ćwiczenia kojarzenia nazwy z desygnatem.
- Ćwiczenia wspomagające artykulację jako przygotowanie do poprawnego wymawiania słów.
- Kojarzenie wzorów słuchowych, wzrokowych i kinestetycznych.

2. Ćwiczenia wspomagające rozwój mowy, prowadzenie treningu słuchowego.

- Rozpoznawanie i różnicowanie dźwięków z otoczenia.
- Wykorzystywanie onomatopei i dźwięków mowy.
- Rozwijanie zdolności rozumienia prostych poleceń słownych.
- Rozwijanie zdolności percepcji słuchowej (różnicowanie dźwięków muzycznych, natężenia, rytmu, czasu trwania-prozodii mowy).

3. Usprawnianie realizacji mowy.

- Ćwiczenia słuchu fizycznego, muzycznego i fonematycznego.
- Usprawnianie motoryki narządów mowy (ćwiczenia żuchwy, warg, języka, podniebienia miękkiego).
- Ćwiczenia oddechowe, wydłużenie fazy oddechowej (nucenie melodii).

4. Budowanie kompetencji językowej

- Kształcenie kompetencji fonetycznej języka (ćwiczenia w różnicowaniu i rozpoznawaniu dźwięków mowy, głosek).
 - Naśladowanie głosek, sylab, wyrazów.
 - Rozwijanie kompetencji semantycznej (poszerzenia słownictwa, podnoszenie wrażliwości na znaczenie słów, różnicowanie znaczeń, kategoryzowanie pojęć). Materiał językowy dostosowany jest do wieku dziecka, obejmować winien następujące kategorie (rodzina, części ciała, zabawki, pokarmy, owoce, warzywa).
 - Ćwiczenia w rozumieniu; rzeczowników, czasowników, przymiotników i innych części mowy wg odpowiedniej kolejności.
 - Rozwijanie kompetencji syntaktycznych (praca nad gramatyczną stroną języka).
 - Ćwiczenia stymulujące spontaniczne wypowiedzi podczas zajęć indywidualnych oraz swobodnych sytuacji komunikacyjnych.
 - Kształcenie umiejętności dialogowania, nauka stawiania pytań i udzielania odpowiedzi.
 - Uczymy nawiązania kontaktu wzrokowego.
 - Nauka wierszy i piosenek.
- Oprócz zajęć indywidualnych wskazane są zajęcia grupowe.

Rodzice zwracajcie uwagę na poniższe objawy u swoich dzieci, aby podjąć jak najwcześniej terapię.

PIERWSZE OBJAWY AUTYZMU

- **Trudności z nawiązaniem i utrzymaniem kontaktu wzrokowego.**
- **Niechęć do przytulania.**
- **Brak uśmiechu na widok opiekuna.**
- **Nieprawidłowy rozwój mowy.**
- **Niereagowanie na głos rodziców.**
- **Brak zainteresowania innymi dziećmi.**
- **Niedzielenie uwagi.**
- **Niewskazywanie palcem na przedmioty.**
- **Ubóstwo i powtarzalność w zabawie.**
- **Porządkowanie, szeregowanie przedmiotów.**
- **Brak zabaw związanych z naśladowaniem.**
- **Lęk w reakcji hałasy i nieszkodliwe objekty.**
- **Problemy ze snem i jedzeniem.**
- **Dzieci nie zgłaszają złego samopoczucia.**

Bibliografia:

- Bobkowicz-Lewartowska L, „Autyzm dziecięcy, Zagadnienia diagnozy i terapii”, Kraków Oficyna wyd. Impuls 2000 r.
- Cieszyńska-Rożek J. - „Metoda krakowska wobec zaburzeń w rozwoju dzieci” Kraków 2013 r.
- Gałkowski T. „Autyzm”, w; T. Gałkowski, T. Tarkowski, Z. Zaleski (red) „Diagnoza i terapia zaburzeń mowy”, WUMCS Lublin 1993 r.
- Gałkowski T „Zaburzenia komunikacji w autyzmie” w Logopedia - „Pytania i odpowiedzi” Grabias St. Kurkowa M. - „ Teoria zaburzeń mowy”, Uniwersytet Gdańsk.
- Jakiewicz h. „Autyzm wczesnodziecięcy , diagnoza, przebieg, leczenie” Gdańsk 1993 r.

<http://www.logopedakolobrzeg.pl/autyzm/>.

<https://www.testdna.pl/autyzm/mowa-dziecka-z-autyzmem/>

[http://centrum-futurum.pl/pages//news/terapia logopedyczna dziecka z autyzmem.](http://centrum-futurum.pl/pages//news/terapia_logopedyczna_dziecka_z_autyzmem)

<https://www.medicover.pl/zdrowie/psychiczne/autyzm/objawy/>

Kurczl, „Psychologia języka i komunikacji, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2000 r.

Pisula E - „Małe dziecko z autyzmem, diagnoza i terapia”, Gdańsk 2005 r.

Podręcznik akademicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003 r.

Podręcznik akademicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003 r.

Sadowska E. - „zaburzenia komunikacji w autyzmie” Poradnik językowy nr 9 Warszawa 2011 r.

Winczura B - „Dziecko z autyzmem”, Kraków 2008 r.